

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Досліджено особливості розвитку інноваційного підприємництва в контексті перебігу трансформаційних процесів в економіках країн ЄС, США та України. Аналізується система державної підтримки інноваційних підприємств, створення спеціалізованих програм розвитку та використання інкубаторних технологій.

Ключові слова: інновація, інноваційне підприємництво, науково-технічний інкубатор.

Teacher O.A.Zilhalova – Transcarpathian
branch of Kyiv Slavistic University

The innovative business development in conditions of transitional economy

The characteristics of innovative entrepreneurship development in the context of transitional processes in the EU, USA and Ukraine economies are studied in the article. The state support system of innovative enterprises, the establishment of specialized development programmes and the usage of incubation technologies are also examined.

Key words: innovation, innovative entrepreneurship, science and technology incubator.

Місце і роль малого підприємництва в трансформаційній економіці визначається тим, що це особливий сектор економіки, який становить основу дрібного виробництва, здійснює швидку окупність затрат і широку свободу ринкового вибору, визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП, забезпечує насиченість товарами, послугами та додатковими робочими місцями [5]. Розвиток малого та середнього підприємництва є необхідною умовою переходу всієї економіки на ринкові засади господарювання, ефективної реструктуризації виробництва та підприємств, розв'язання проблем зайнятості, зростання рівня життя населення.

Без розвитку малого підприємництва неможливе формування середнього класу, тобто створення надійного фундаменту демократичного суспільства. Малий бізнес має найнижчі інвестиційні потреби, характеризується найшвидшим обігом капіталу. Світовий досвід показує, що він забезпечує у два-три рази більшу ефективність виробничих капіталовкладень і за обсягом коштів, і за терміном віддачі [6]. В рамках ринкової трансформації держава має основним завданням перехід на інноваційну модель розвитку з метою завершення структурної перебудови економіки і прискорення темпів її росту, досягнення високої конкурентоспроможності на світовому ринку шляхом збільшення частки експорту високотехнологічної продукції в його загальній структурі, поступове забезпечення необхідних темпів імпортозаміщення, розумного використання всіх ресурсів. У зв'язку з цим виникає необхідність активізації інноваційної діяльності в малому підприємстві, а також уточнення її економічної сутності. Тобто, в даному випадку виникає потреба розвитку інноваційної діяльності, яку будуть здійснювати малі та середні підприємства. В цьому плані вони мають певну кількість переваг. Зокрема, на малі підприємства покладені великі можливості для більш глибокої спеціалізації. Як правило, це спеціалізація на пошукові та розробці нових технологічних ідей. Швидкому поширенню нововведень сприяють різноманітні форми контактів і співпраці між малими фірмами - інноваторами та великими корпораціями, причому останні на початковій стадії розробки нововведення дають малим інноваційним фірмам позики в обмін на докладну інформацію про їх розробки. Для виконання державних замовлень іноді створюються об'єднання малих фірм – пули, де одна із компаній стає прямим підрядником держави, а інші – субпідрядниками. Орієнтація на підтримку малих та середніх інноваційних фірм є цікавою ознакою інноваційних моделей Європи, особливо Франції та Німеччини. Частка таких фірм у країнах Європи коливається від 60% до 90%. Перевагою середніх та малих інноваційних фірм є те, що вони мають виробничу гнучкість та підвищену адаптацію до мінливих запитів споживачів[5].

Підвищення інноваційного потенціалу малого та середнього підприємництва є одним із головних напрямків політики державного регулювання малого і середнього бізнесу в Європейському Союзі. Поширеною є пряма підтримка розроблення інноваційних продуктів та процесів через надання підприємствам грантів та пільгових кредитів, а також консультативної та інформаційної підтримки через мережу інкубаторних технологій. Були створені та функціонують різноманітні центри технологічної інформації (Данія), центри бізнес-зв'язків (Великобританія), фонди сприяння трансферту технологій (Швеція), програми підвищення інноваційного потенціалу малих і середніх підприємств (Німеччина) тощо.

Дуже важливу роль у підтримці інноваційних малих та середніх підприємств відіграє сприяння активному використанню електронної торгівлі. Інтернет-технології є ще одним прикладом застосування досягнень науково-технічного прогресу для розвитку малого і середнього бізнесу. Електронна торгівля за схемою „підприємство – споживач” надає малим і середнім підприємствам можливість для збільшення своєї присутності на національних і світовому ринках за рахунок усунення бар'єрів місця і часу. Корисним цей вид торгівлі є ще й тому, що дозволяє значно зменшити витрати підприємств на утримання торговельних приміщень, на заробітну плату продавцям, на рекламу, оскільки інтернет-технології в даному випадку дозволяють не лише поширити інформацію про свій товар, а здійснити його реалізацію в он-лайн режимі. У 1999 році в країнах Європейського Союзу з'явилися перші національні програми залучення малого та середнього підприємництва до електронного світу. Ці програми були підтримані ініціативами торгово-промислових палат, торговельних асоціацій та органами місцевого самоврядування. Зменшення непрямих витрат, яке відбувається в результаті застосування засобів електронної комерції, є дуже важливим для підвищення ефективності інноваційного малого чи середнього підприємства, витрати якого вимагають тривалішого, ніж у звичайних підприємств, періоду окупності.

Інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що застосовується у вигляді нового чи удосконаленого продукту, запровадженого на ринку, нового чи удосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, чи нового підходу до соціальних послуг. У широкому розумінні та з деякими припущеннями до інновацій можна віднести створення нових підприємств аналогічного профілю з використанням сучасних досягнень науково-технічного прогресу і науково-технічної революції; капітальну реконструкцію діючих підприємств, що може включати диверсифікацію виробництва з переходом на „продуктові інновації” чи з поліпшенням якості продукції при одночасному розвитку техніки й технології робіт; створення силами науки техніко-технологічних нововведень (продуктів інтелектуальної праці) для окремих процесів виробництва, підприємств з наступним використанням їх як інновацій (нововведень) ; розробку і реалізацію на діючих підприємствах бізнес-планів, які передбачають наявність у загальному технологічному процесі однієї або декількох інновацій (нововведень) [1].

Кожен інноваційний проект, кожен інноваційний захід тісно пов'язані з витратами капіталу. Тому рішення, які належать до оцінки та вибору інноваційних проектів, вважаються одними із найважливіших з точки зору фінансів підприємств. При цьому інноваційні проекти можуть фінансуватись як за рахунок власного, так і за рахунок залученого капіталу, до якого, зокрема, належить венчурне фінансування та банківські кредити. Вибір джерела фінансування багато в чому залежить від розміру фірми. У сфері малого та середнього підприємництва на перший план виходить залучення джерел фінансування. Що стосується залучення інвестицій Україною, то за результатами дослідження Світового банку, із 179 обстежених країн Україна посідає 141-ше місце за показниками захисту прав інвесторів. Завдяки цьому, навіть при абсолютному прирості прямих іноземних інвестицій (на 27,5% у 2006 р. порівняно з 2005 р.), їх роль як фінансового фактору економічного зростання є незначною. Така ситуація із залученням та використанням

іноземних інвестицій призводить, зокрема, і до того, що в Україні постійно зменшується частка малих і середніх підприємств, що здійснюють інновації, у загальній кількості малих і середніх промислових підприємств. Якщо у 1997 р. вона становила 17%, у 2000 р. – 15,1%, у 2004 р. – 13,7 %, то у 2005 р. – тільки 11,6%. Для прикладу, серед країн ЄС мінімальні показники інноваційної активності мають Португалія (26%) та Греція (29%) [3].

Держави підтримують інвестиційні структури через надання їм певних пільг. При цьому всі державні преференції зосереджені на збереженні науково-інноваційного потенціалу підприємств, вищих навчальних закладів, регіону та держави в цілому. Це пов'язано із специфікою інноваційної діяльності, її ризиковим характером. Обернення капіталу в інноваційній сфері потребує тривалого часу. Інноваційні структури не є конкурентоспроможними за нормою прибутковості з промисловими і торгівельними підприємствами, оскільки тривалість інноваційного циклу майже завжди перевищує один рік. Тому для інноваційного підприємництва, особливо малого та середнього, надзвичайно важливими є компенсаційні заходи з боку держави – пільги з податків, можливості отримання безвідсоткових позичок або кредитів на пільгових умовах, отримання державних замовлень. Завдяки консультативним та заохочувальним програмам розвитку підприємництва можна сприяти тому, що інноваційні продукти та технології можуть стати економічно вигідними для малих і середніх підприємств і конкурентоздатними на ринку, як це робиться у країнах з розвинутою ринковою економікою. Так, наприклад, в Німеччині, де знайшла своє найяскравіше вираження концепція соціальної ринкової економіки, для цього існує ціла низка спеціальних програм відповідної підтримки. Серед них можна виділити наступні. Програма "Інновація" : молодим технологічним фірмам та інноваційним бізнесменам-початківцям пропонуються різні варіанти фінансування розробки та виведення на ринок нових продуктів, технологій та послуг. Програма "Співпраця з наукою", пов'язана з тим, що нові наукові розробки необхідно якомога швидше впроваджувати у виробництво у формі конкурентоздатних продуктів і

технологій. Саме тому фінансово заохочується обмін новою інформацією і кадрами між наукою і виробництвом, створення інноваційних мереж [5].

Особливо необхідною є державна підтримка при збереженні кадрового потенціалу, який для інноваційної діяльності має особливе значення: він є підґрунтям, основою для формування всіх інших необхідних ресурсів. Науково-інноваційна діяльність – це один із небагатьох видів діяльності, що здійснюються навіть в умовах відсутності власних матеріальних, фінансових або інших ресурсів, крім, звичайно, кадрових.

В результаті інноваційних змін в економіках багатьох країн світу малий бізнес, що спеціалізується на різних стадіях інноваційного циклу, відіграє все більшу роль. Дрібні підприємства зараз створюють більше 80 % нових робочих місць в таких країнах, як США, та в країнах Західної Європи. Як наслідок, виникають нові організаційні структури інноваційної сфери – науково-технічні інкубатори, венчурні підприємства (про які ми вже згадували), фірми-технопарки, технополіси, які на пільгових засадах забезпечують становлення новоутворених інноваційних малих та середніх підприємств.

Інкубатори надають інноваційним фірмам на певний період приміщення та необхідне обладнання, забезпечують їх на пільгових засадах консультаціями з економічних та юридичних питань, організують організаційне та рекламне забезпечення (в тому числі комп'ютерне), проводять експертизу інноваційних проектів (науково-технічну, екологічну, комерційну), ведуть пошук інвесторів, дають можливість скористатися своїм досвідним виробництвом. Практика свідчить, що значно більше інноваційних малих підприємств виживають у конкурентному середовищі в межах інкубаторів, ніж поза ними. В 1998 році в США нараховувалось понад 350 фірм-інкубаторів, що виникли з метою організації нових підприємств, і в тому числі – інноваційних, а до 1980 року їх було близько 10. Серед відомих американських компаній, що володіють бізнес-інкубаторами, є „Дженерал-електрик” та „ІВМ”. Материнська компанія фінансує значну суму витрат, пов'язаних із становленням малої інноваційної фірми (до 80 %), що надає можливість їй пізніше повністю викупити малу

інноваційну фірму та організувати на її базі свої дослідно-експериментальні, конструкторські або виробничі підрозділи. Вартість створення одного робочого місця, що входить до складу інкубатора, дорівнює в середньому 1109 дол., а відкриття його за традиційними проектами – 3058 дол., тобто у 2,8 рази дорожче.

Оскільки підтримка інноваційної діяльності малого і середнього бізнесу є надзвичайно важливою як на рівні держави загалом, так і на рівні окремого регіону, то нагальним питанням є створення регіональної інноваційної інфраструктури. Вирішенням цього питання є організація фінансової підтримки інноваційного малого та середнього підприємництва – фондів венчурного фінансування.

Деякі науковці пропонують створювати зони вільного підприємництва[3]. Зони вільного підприємництва здатні вирішити велику кількість конкретних питань: залучати капітал і сучасні технології, розширити зайнятість населення в обробній промисловості та сфері послуг, підвищити рівень кваліфікації місцевих кадрів, дозволяють набувати досвіду в управлінні та маркетингу.

Отже, малі та середні інноваційні підприємства виступають важливим мірилом розвиненості економіки, і їх кількість та ступінь поширення визначає, наскільки перехідна економіка набула рис розвинутого соціально орієнтованого ринку.

Література

1. Кабанов А., Нейєнбург В., Драчук Ю. Про систематизацію методичних підходів до оцінки економічної ефективності інновацій у промисловому виробництві / А.Кабанов, В.Нейєнбург, Ю.Драчук // Економіка України. – 2005. – № 9. – С. 70-74.
2. Кучеров А.В. Важливі напрями поліпшення використання потенціалу малого та середнього бізнесу / А.В.Кучеров // Регіональна економіка. – 2000. – № 1. – С.143-150.

3. Лапко О. Реформування системи управління інноваційною діяльністю в регіонах / Олена Олександрівна Лапко // Регіональна економіка. – 1999. – №1. – С.65-74.
4. Манцуров І. Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення регуляторної політики держави / І.Манцуров, В.Несторенко // Вісник КНЕУ. – 2007. – №4. – С.16-23.
5. Пашута М. Мале підприємництво та інновації як фактори зростання економіки / М.Пашута // Економіст. – 2004. – №1. – С.50-55.
6. Соціальна ринкова економіка: основні орієнтири для України / під ред. Р.Клапгама. – К., 2003. – 120 с.
7. Україні потрібен революційний прорив у розвитку малого бізнесу. Виступ Президента країни Л.Д.Кучми на Всеукраїнській нараді з питань підприємництва 15 липня 2002 р. // Урядовий кур'єр. – 2002, 17 липня.